

Tanker om kopper

Inngang til analyser av forholdet mellom ting og bruker

Notat til IN3220/4220

Svein Hovde, oktober 2020

De fleste har gjort seg noen tanker om kopper. Kanskje har vi blitt slått av at de er mer eller mindre gode å drikke av eller vi har opplevd å hekte fast fingeren i en hank som viste seg å være hakket for liten. Noen har en favorittkopp, tviholder på den og fortviler om den går i knas. I dette notatet introduseres hvordan en kan tenke om bruk av koppen som en spesifikk hverdagsting. Vi ønsker å formidle hvordan en koppedesigner; her keramikeren (eller pottemakeren) tenker om kopper og de som bruker disse. Hvilke hensyn må tas om en vil imøtekomme brukernes ønsker og behov knytta til en kopp som det skal drikkes av?

Dette kan virke som en litt kuriøs inngang når det som primært skal belyses i emnet primært er design for og bruk av informasjonsteknologi. Vi tenker imidlertid at koppen er et enkelt, men viktig hverdagsobjekt som vi alle har et bruksforhold til. Om en bruker metoden med å gå fra enkle til mer sammensatte bruksrelasjoner, bygges et fundament for undersøkelse og et godt utgangspunkt for å oppnå det som er et av læringsmålene med emnet. Det er ikke nødvendigvis slik at vi har et veldig bevisst og reflektert forhold til enkle, dagligdagse ting, som en kopp. Kanskje vi snarere vil være tilbøyelige til å ta slike ting for gitt på en måte som gjør at de umerkelig glir inn i livene våre som stillferdige, tro tjenere. Med dette emnet ønsker vi å utvide forestillingsevnen om hvilke spørsmål en kan stille og hvilke svar en kan søke i studiet av vår omgang med ting. Og som vi forsøker å vise gjennom dette notatet - svaret på hva som er en god kopp er, som vi skal se, ikke like innlysende som en kunne tenke ved første innskytelse.

Pete Pinnell, en engelsk utøvende keramikker og lærer innenfor pottemakerfaget, introduserer gjennom foredraget «Thoughts on cups» fire problemstillinger som kan være relevante om en ønsker å studere bruksrelasjoner:

- 1 Hvor kommer disse tankene fra og hva er grunnlaget for at vi stiller spørsmålene om design av kopper på måten vi gjør?
2. Hvordan kan vi forstå våre ulike bruksmåter av ting og hvordan speiler disse den sosiale og kulturelle sammenhengen de brukes i?
3. Hva gjør artefaktet kopp med brukeropplevelser avhengig av hvordan den er designet?
4. Hvordan avspeiler bruksmåtene brukernes personlige egenskaper når en tar utgangspunkt i hvilken brukergruppe de tilhører?

Kopper som kunstobjekt

Pinnell innleder sitt foredrag med å vise til at under modernismen har det grunnleggende synet vært at kunst er til for kunstens skyld. Kunsten er basert på abstrakt tenkning og en har beskjeftiget seg med det som har gjort kunsten unik, dens formelle karakteristika og ulike uttrykk. En var opptatt av linjer, tekstur, tyngde og letthet, form og fasong, altså det en kan

kalle en abstrakt ekspresjonisme. Kunst var ikke der for å tematisere folks livsanliggender. På 1960-tallet skjedde det en endring i retning politisering av kunsten, en ville få fram et budskap ut over den kunstnerne og bidra til å skape samfunnsmessige endringer. Pinnell hevder at vi beveget oss inn i en æra der kunsten anerkjenner og virkelig snakker om livet. Men det er fortsatt et stort tabu som råder: Kunsten skal ikke delta direkte i livet. Kunsten tenker om livet, men fra observatørens ståsted. Dette uttrykkes konkret ved at en på kunstutstillinger advares mot å berøre kunstverkene. Bare se, men ikke røre! Pinnell sier at han fleiper med at kunsten kikker inn gjennom hjemmets vinduer, men ikke vil sette seg ned ved middagsbordet og inngå i livene våre. Kunsten tjener oftest som veggpyrd, den er til for å betraktes.

Det som er unikt ved keramikken og pottemakerkunsten og et lite antall andre kunstarter er i følge Pinnell at disse både forholder seg til de formelle aspekter ved kunsten og er aktive deltakere i folks ordinære liv. Det er mulig for en keramiker å bruke faget til å kommunisere store spørsmål og forholde seg til de erfaringsmessige sider ved kopper som bruksting. Hva innebærer det når et kunstverk blir en aktiv deltaker i de daglige livshendelser og hvordan hverdagslivet utfolder seg fra dag til dag? Hvordan endrer dette måten betrakteren samhandler med kunstverket? «Fineart» ser ut til å betrakte slike spørsmål som hindringer for utfoldelsen av fri kunst. «Brukskunsten» må forholde seg til funksjon og de begrensningene denne setter for hva en kan gjøre og ikke gjøre. Slike hensyn kan stimulere den kreative prosessen der objekter lages og kunstneren kan la seg inspirere av berøringens utfordringer. «Finart» har unngått berøringen, til tross for at denne er en meget viktig og kraftfull menneskelig uttrykksmåte som brukskunsten ønsker og må ta stilling til.

Intimitetshierarkiet

Pinnell anlegger det han kaller et baklengs resonnement som handler om vårt forhold til objekter vi kommer over på vår vei. Måtene vi «innlater» oss med disse varierer. Det finnes ting vi ikke en gang ville berøre med foten, de vi ville berøre med foten, men ikke plukke opp. De vi ville plassere nær ansiktet, men ikke putte i munnen. Dette utgjør et intimitetshierarki, der det visuelle er det laveste nivået og det som er lettest å intellektualisere. Berøring er det mest ikke-rasjonelle, det mest intime, særlig ting som kommer nær ansiktet eller berører leppene.

En av koppers store styrker, den enkle brukskoppen, er at den umiddelbart kommer i kontakt med betrakterens mest intime soner og dermed oppnår et nivå for nærhet vi ellers ville reservere for vår kjæreste eller livsledsager, ikke for en fremmed. Pinnell sier at for ham som keramiker er dette en stor styrke, ikke en svakhet. Ved å reflektere over og prøve å forstå vår omgang med ting som en kopp sier det noe om hvordan vi forholder oss til ikke-rasjonelle og underbevisste sider ved menneskelig kommunikasjon. Dermed kan vi lettere forstå forholdet mellom betrakteren og objektet, eller egentlig mellom brukeren og hans bruksting. Så la oss forlate bakteppet og konsentrere oss om kopper og hvordan de oppleves og brukes i dagliglivet.

Koppen og instrumentalismen

Å drikke av en kopp eller et glass er en av de mest vanlige og hverdagslige eksempler på vår omgang med ting. Pinnell filosoferer over hvordan dette aktualiserer spørsmålet om nytteverdi og hensiktsmessig funksjon. Han viser til at om vi skal kjøpe et vinglass blir vi møtt med glass med et stort spekter av former, størrelser, farger og glasstyper. Folk med et seriøst

forhold til vin vil for eksempel ha spesifikke krav til form, tykkelse, kant, stett osv. Hvordan vinen «oppfører» seg i glasset og hvordan vi holder det, vil ha betydning for smaksopplevelsen. Vinglass kan derfor betraktes både estetisk (skjønnshetskriterier) og funksjonelt (brukbarhet). Det er kombinasjonen av disse hensynene slik 'finsmakeren' vurderer dette som er mest interessant.

Tilsvarende kan en si om keramikobjekter. Formen og fasongen på disse, fargen, kanten der munnen møter koppen, hanken der hånda møter koppen, vil påvirke opplevelsen av drikken idet den inntas. Pinnell sier at hvis han skulle servere en virkelig eksklusiv kaffe ville han ikke gjøre det i et digert og billig krus. Han ville valgt en kopp som formidler at innholdet er veldig dyrt og eksklusivt, at en får bare litegran og må nyte og verdsette innholdet som noe ekstraordinært. Det er altså noe en kan kommunisere med en kopp som gjelder den fornemmelsen som oppstår når vi betrakter, griper og drikker fra den.

Koppen og situasjonen

En kan også fokusere på betydningen av anledning eller situasjon. Pinnell hevder at keramikere gjør en stor feil når de behandler funksjon som om det var **en** ting. Han omtaler dette som olabukseprinsippet. Vi er ganske riktig opptatt av det funksjonelle ved en kopp i den forstand at vi søker komfort. Er koppen komfortabel i hånda mi, behagelig mot leppene mine, holder den en drikk varm, kan jeg sette den i oppvaskmaskinen? Vi vurderer disse tingene som om funksjon primært handlet om overfladiske egenskaper. Men med utgangspunkt i menneskers livsformer er vi som art mye mer komplekse enn som så. Folk velger klesplagg etter anledning og ikke bare på grunnlag av hva som føles komfortabelt. De er også blant annet opptatt av hva som sømmer seg eller er riktig i ulike anledninger. Den dressen vi har på oss i en begravelse er ikke verdens mest behagelige plagg, men her er hensynet til hva som passer seg viktigere enn hva som behager.

Pinnell framholder at når vi tenker på en kopp, handlingen å drikke av den og måten drikken presenteres på ut over det reinte taktile, må vi se for oss hele den erfaringsmessige opplevelsen i alle dens avskygninger. Dette mener han er kjernen i den estetikken som er unik for kopper. Dette innebærer ikke at en kan se bort fra de visuelle sidene ved måtene vi betrakter en kopp. I forsøkene på å forestille seg bruken av koppen må keramikeren skjele til det visuelle, men også forholde seg til ulike substansielle og kulturelle hensyn.

Bedømmelsen av koppen

Pinnell fungerer av og til som dommer i «koppe-utstillinger». Det innebærer at han må ta stilling til spørsmålet om hva som er en god kopp og hva som ikke er det. Noen ganger må bedømmelsen skje ut fra bilder av objektene. Det innebærer at en ikke kan ta i betraktning de opplevelsesmessige eller taktile aspektene. Det er noe helt annen når en kan holde og drikke av koppen. Og vurderingen av en kopp kan endre seg over tid, ved langvarig bruk kontra førsteinntrykket. Basert på bilder må en danne seg et inntrykk av hvordan keramikeren håndterer former, farger og overflater, alle de faktorene vi støtter oss til når vi er henvist til å betrakte et objekt uten å kunne gripe det.

Det hender det objektet en har foran seg eller ser på et bilde framstår som fullendt, men likevel ikke er så spennende som et der det er en form for dissonans som lager spenning og som tar tak i oss på en eller annen måte. Det er en ulyd som, om ikke annet vekker vår oppmerksomhet og får oss til å tenke, kanskje til å tenke (på) nytt. I bedømmelsen av kopper

ser Pinnell også etter hva slags «statement» de lager, hvordan de forholder seg til historie eller kultur. Kopper plasserer seg også innenfor ulike kulturer, idealtypisk en engelsk «tea cup» eller en japansk «tea bowl».

Å bedømme en kopp handler også om å relatere den til ulike bruksmåter. Hører den hjemme i hendene mine eller er den en gjenstand som bør være plassert på bordet? Dette er relatert til hvilke krav en kan eller bør stille til tingen. Om koppen skal plukkes raskt opp og settes tilbake igjen, behøver ikke hanken ha samme nivå for komfort som når den skal bæres over tid. Derfor vil brukere være opptatt av å finne en kopp som passer til hvilke situasjoner den skal brukes gjennom dagens løp.

Pinnell beskriver en kopp han er spesielt fascinert av laget av keramikeren Linda Christensen. Hun jobber på en avslappet måte med leire og lager litt røffe kopper som forteller en historie om tilvirkningen. Hun har laget kopper som er har litt ru overflate og ikke er spesielt behagelige å holde eller drikke av. Til tross for dette hevder Pinnell at en av hennes kopper er den beste læreren han noen gang har hatt. En erkjennelse var at det ikke opplevdes som all verdens viktig hvor behagelig hanken var å holde i. Det var den bestemte følelsen som oppsto når en holdt den, den bevisstheten om at koppen var der, som var fascinerende. En annen, men tilsvarende effekt var at den litt grove teksturen i møte med leppene når en drakk av den, fungerte som en bevisstgjører eller vekker. Det var som om koppen sa «her kommer teen, du bør kjenne etter hvordan den smaker». Om koppen derimot hadde vært komfortabel ville en kanskje opplevd å ha slurpet i seg all teen uten å være bevisst på eller ha oppmerksomheten rettet mot hvordan den smakte. Dette eksemplet aktualiserer poenget om at forestillingen om komfort ikke kan være enerådende når det gjelder bedømmelsen av hva som er en god type funksjon eller en mindre vellykket type funksjon.

Koppebrukere er forskjellige

Pinnells siste poeng er knyttet til at vår omgang med kopper er preget av noen sosiale og biografiske forskjeller. Utgangspunktet er en undervisningssituasjon der han oppfordrer studenter til å forholde seg til et bord fylt med ulike kopper. Han sier at han opp gjennom årene har observert at ikke alle holder en kopp på samme måten. Det er ulike ting som påvirker hvordan vi løfter og holder en kopp og hvordan vi drikker av den. I foredraget viser Pinnell hvordan en kopp kan holdes på flere ulike måter og at dette blant annet har med hvilken vinkel vi holder koppen i relativt til underarmen. En annen ting som varierer er om en holder hanken med en eller flere fingre eller om en for eksempel velger å krumme fingrene i et fast grep rundt hele koppen.

Det finnes altså en rekke måter å holde en kopp på. Pinnell mener likevel det er et mønster her knytta til tre «variable»; kjønn, alder samfunnsmessige forhold. Kjønn- og aldersforskjellene har med kroppslig konstitusjon å gjøre, men også sosiale koder. Det er bestemte krav til hvordan folk skal te seg om de er høflige og tilpasser seg de forventninger som råder innen ulike sosiale rom. For en som lager kopper er det viktig å skjønne at og hvordan folk som tilhører ulike grupper har en foretrukket måte og bruke «drikkeredskap» på. Dette har betydning om en ønsker å skreddersy disse slike at de oppleves som riktige for dem det gjelder.

Pinnell avslutter sine refleksjoner rundt koppen og drikkemåtene ved å uttrykke at vår omgang med en av de vanligste tingene i vårt hverdagsliv er mye mer kompleks enn han kunne forestille seg. Det er en erkjennelse sprunget ut av hans profesjonelle interesse som keramiker kombinert med dagligdagse erfaringer basert på at han som oss andre er

koppebruker. Det viktigste er kanskje hans generelle nysgjerrighet og livsåpenhet som inspirerer til kloke undringer og skarpe observasjoner.

Ettertanker

Når vi løfter koppen tar vi bokstavelig talt grep. Å ta grep er også billedlig talt en uttryksmåte for å ta tak i saker eller livssituasjoner og gjøre noe med disse. Som knivmaker har jeg vært opptatt av å designe knivskaft slik at kniven ligger godt i hånda og blir anvendelig på sikre og behagelige måter. Mens hverdags-ting som kopper eller kniver er designet for å ta grep er smarttelefoner laget for mye, men ikke primært for at de skal være hensiktsmessige å holde.

Som uerfaren og motvillig mobilbruker synes jeg at mobiltelefoner, særlig de litt større er temmelig uhåndterlige. Muligens som et svar på dette har jeg observert at noen forsyner telefonen sin med en liten holder på baksiden formet som en rund plastkopp. Oppfatningene av om dette gir et bedre grep eller øker telefonens brukervennlighet vil sikkert variere. I denne sammenhengen er det verdt å merke seg at denne lille «hanken» vil endre holdemåtene og over tid antakelig skrotes som overflødig eller være vanedannende og oppfattes som uunnværlig.

Dette er et trivielt eksempel på at vår omgang med ting på interessante måter inngår i en egen dynamikk. Menneskene og tingene utvikles – vi lærer og tilpasser oss, tingene designes og re-designes. I dette emnet er vi opptatt av hvordan disse prosessene arter seg og får ulik valør for ulike brukere: At tingen og brukeren kan spille sammen på måter som både kan være preget av harmoni og dissonans.

Tenk på et hverdagsartefakt du har et nært og intenst forhold til. Beskriv dette forholdet og forklar hvorfor det framstår som viktig.
Hva er det ved dette artefaktet som gjør at det slik du vurderer det fungerer godt og hva er eventuelt problematisk med det? (fint om ikke *alle* velger smarttelefonen)

Kilde: Pete Pinnell: Thoughts on cups (32.29 min.)

<https://www.youtube.com/watch?v=WChFMMzLHV5>